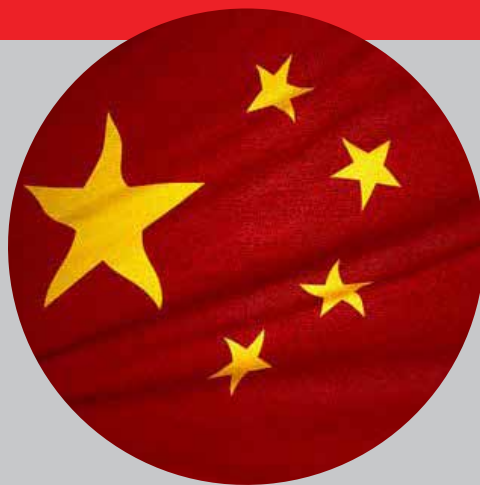

WAT DOET CHINA IN AFRIKA EN LATIJNS-AMERIKA?

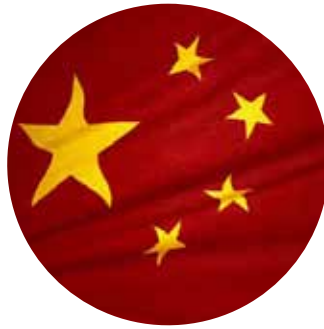

John Vandaele
en Marc Vandepitte

MO* PAPER

nummer 47 – september 2010

www.mo.be

MO*papers is een serie analyses die uitgegeven wordt door Wereldmediahuis vzw. Elke paper brengt fundamentele informatie over een tendens die de globaliserende wereld bepaalt. MO*papers worden toegankelijk en diepgaand uitgewerkt.

MO*papers worden niet in gedrukte vorm verspreid. Ze zijn gratis downloadbaar op www.mo.be. Bij het verschijnen van een nieuwe paper wordt een korte aankondiging gestuurd naar iedereen die zijn of haar e-mailadres bezorgt aan mopaper@mo.be (onderwerp: alert)

John Vandaele is journalist bij het maandblad MO* en specialiseert zich in de sociaaleconomische aspecten van de mondialisering. Hij publiceerde o.a. *Het recht van de rijkste* (Houtekiet, 2005), *De stille dood van het neoliberalisme* (Houtekiet, 2007) en samen met Dirk Barrez *Het mondiale uitzendkantoor* (EPO, 2009).

Marc Vandepitte is filosoof en econoom. Hij publiceerde over Cuba en China en daarnaast *De kloof en de uitweg. Een dwarse kijk op ontwikkelingssamenwerking* (EPO, 2004). Samen met Ng Sauw Tjhoi publiceerde hij *Made in China. Meninge van daar* (EPO, 2006) en samen met Katrien Demuyne *De factor Fidel* (Garant, 2008) en *Ontmoetingen met Fidel Castro* (EPO, 2009).

Redactieraad MO*papers: Saartje Boutsen (Vredeseilanden), Ann Cassiman (Departement Sociale en Culturele Antropologie, KU Leuven), Ludo De Brabander (Vrede), Ann De Jonghe (Wereldsolidariteit), Lieve De Meyer (eindredactie), Rudy De Meyer (11.11.11), Gie Goris (MO*), Nathalie Holvoet (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -beheer Universiteit Antwerpen), Huib Huyse (HIVA KU Leuven), Gijs Justaert (Wereldsolidariteit), Els Keytsman (Vluchtelingenwerk Vlaanderen), Hans Van de Water (VLIR-UOS), Didier Verbruggen (IPIS), Françoise Vermeersch (ABVV), Emiel Vervliet (hoofdredacteur MO*-papers), Koen Vlassenroot (UGent).

Informatie: mopaper@mo.be of MO*paper, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel

Suggesties: emiel.vervliet@mo.be

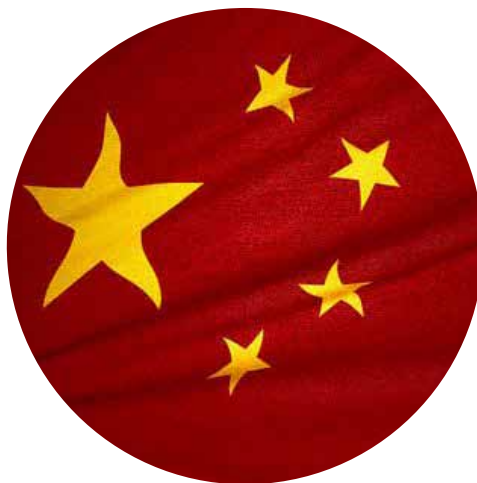
Wereldmediahuis is ook uitgever van het maandblad MO* en van de mondiale nieuwssite www.MO.be (i.s.m. het nieuwsagentschap IPS-Vlaanderen).

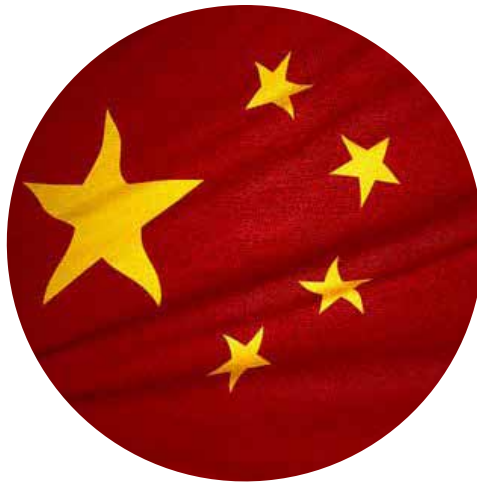
Overname van de teksten is toegestaan mits toestemming van auteur en uitgever.

[inleiding]

‘China in Afrika’ is een zeer actueel onderwerp. Voortgaand op het aantal publicaties en studiedagen in onze contreien over dit thema, zou je geneigd zijn te denken dat het zwarte continent veruit de belangrijkste regio is voor China. Dat strookt echter niet met de werkelijkheid. China investeert momenteel vijfmaal zoveel in Latijns-Amerika en vijftien keer zoveel in Azië als in Afrika! Voor de buitenlandse handel is het plaatje gelijkaardig. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat Afrika zonder belang is voor de Aziatische kolos, integendeel. Maar wellicht zegt de grote aandacht en gevoeligheid voor de Chinese aanwezigheid in Afrika meer over het belang dat wij als Europeanen aan Afrika hechten en de belangen die wij er verdedigen.

In deze paper nemen we de groeiende aanwezigheid van China in zowel Afrika als Latijns-Amerika onder de loep. We gaan de impact na van de Chinese investeringen, handel en ontwikkelingshulp in beide continenten. We zullen vaststellen dat die relatie – uiteraard – wordt beïnvloed door de aard van de twee partners: China doet meer industriële investeringen in de grote Latijns-Amerikaanse landen omdat daar al meer industriële basis en een grotere afzetmarkt afwezig is. In Afrika is het hulpaspect, zij het niet dominant, dan weer belangrijker dan in Latijns-Amerika. Verder is het duidelijk dat het Chinese optreden in Latijns-Amerika vooral de belangen van de Verenigde Staten raakt en dat Europa zich meer betrokken voelt bij de rol van China in Afrika.

CHINA BRENGT LEVEN IN DE AFRIKAANSE BROUWERIJ

Over de relatie tussen China en Afrika is al veel inkt gevloeid. Zeker is dat je er niet zwart-wit over kunt oordelen, dat veel vooroordelen simpelweg misplaatst zijn en dat de relatie potenties en gevaren inhoudt. Voor ons Europeanen is de Chinese opgang in onze Afrikaanse 'achtertuin' confronterend. Misschien kan hij ons wel aanzetten tot een vruchtbare evaluatie van ons eigen Afrikabeleid...

In België verscheen China pas echt aan het venster als belangrijke speler in Afrika toen China een miljardenakkoord afsloot met de Democratische Republiek Congo over de ruil van grondstoffen voor infrastructuurwerken. Ogenblikkelijk doken conclusies op dat China de nieuwe kolonisator was, dat China het westerse beleid ter bevordering van de mensenrechten en de democratie zou ondergraven door samen te werken met corrupte en dictatoriale regimes, dat China de Afrikaanse landen zou bedelven onder nieuwe schuldenbergen en nog veel meer.

Maar sommige van die critici verloren uit het oog dat China al sinds de dagen van Mao Zedong actief is in Afrika en daardoor in veel van die landen een zekere geloofwaardigheid als partner heeft opgebouwd. Ook het feit dat Chinese ontwikkelingshulpers en zelfs zakenmensen zich minder dan hun westerse collega's verschansen in vijfsterrenhotels en doorgaans nogal bescheiden leven, wekt enige lokale sympathie. Overigens valt in de Chinese aanpak van de voorbije decennia juist de bereidheid op om te leren uit de eigen ervaringen en die van anderen. Niet alleen inzake de eigen ontwikkeling maar ook op gebied van ontwikkelingshulp of economische samenwerking.

Mao's tijd

Dat vermogen om te leren was het kleinst in de periode van Mao, toen de ideologische gedrevenheid nog hoogtij vierde. Het toen straatarme China besteedde tussen 1967 en 1973 minstens vijf procent van zijn overheidsuitgaven aan hulp. Dat moet een historisch record zijn. In 1978 ontvingen liefst 74 landen hulp van China! De grootste groep bevond zich in Afrika. Op dat moment had China op het zwarte continent al meer hulpprogramma's lopen dan de VS, aldus Deborah Brautigam,

professor in het Internationaal Ontwikkelingsprogramma van de *American University* in Washington. China was het eerste ontwikkelingsland met zo'n omvangrijk hulpprogramma. Net het feit dat het zelf een ontwikkelingsland was, gaf mee vorm aan zijn aanpak.

Een van de motieven om zo actief te zijn, was de diplomatieke strijd met Taiwan: China wilde zoveel mogelijk het terrein bezetten, zodat Taiwan met zo weinig mogelijk landen relaties kon ontwikkelen. China vond en vindt immers dat Taiwan een provincie van China is. Daarnaast wilde China, nadat het zich afscheurde van de Sovjet-Unie, ook een tegengewicht vormen voor die vroegere bondgenoot en zo bijdragen tot een sterke ongebonden beweging die zich afzette tegen de bipolariteit van de Koude Oorlog.

Al in 1954 zette premier Zhou Enlai de principes van vreedzame coëxistentie en economische samenwerking voorop: wederzijds respect voor soevereiniteit, non-agressie, geen inmenging in elkaars interne zaken en zelfs in die zeer ideologische tijden ook al wederzijds voordeel en gelijkheid. Die principes zijn eigenlijk al die tijd overeind gebleven, ook al namen ze soms een andere vorm aan. Ook vandaag benadrukken de Chinese leiders dat er bij hulpverlening sprake moet zijn van een partnerschap en niet van een eenzijdige overdracht van liefdadigheid. Het feit dat China na 1949 zelf twintig jaar onder een Amerikaanse blokkade leefde, verklaart ongetwijfeld mee zijn weerstand tegen politieke inmenging en economische sancties. Tussen 1950 en 1980 bestond de hulp voornamelijk uit giften (met onder meer de oplevering van grote bouwwerken) en leningen tegen heel voordelige voorwaarden. Het Chinese 'wederzijdse' voordeel bestond op dat moment in de eerste plaats uit een politiek rendement: het feit dat nogal wat landen aan zijn kant stonden in de disputen met Taiwan, de Sovjet-Unie of de VS.

Onder Mao bestond er daarom enige maar zeker geen uitsluitende voorkeur voor het geven van steun aan ideologisch verwante landen als Tanzania of Zambia. Het Tanzaniaanse *Ujamaa*-project voor ontwikkeling sloot vrij goed aan bij de Chinese volkscommunes. Spraakmakend was in dat verband de aanleg van de gigantische Tanzam-spoorweg – 2000 km over ruw en wild terrein. Het Chinese personeel 'kampeerde' er samen met de Afrikaanse collega's in de wildernis. Daarover doen nu nog heroïsche verhalen de ronde. De Tanzam-spoorweg kwam er na een expliciet verzoek van de presidenten Nyerere en Kaunda van Tanzania en Zambia aan Mao en maakte Zambia voor zijn uitvoer minder afhankelijk van Rhodesië (nu Zimbabwe) dat toen nog onder blank minderheidsbestuur stond. Zegt de Britse onderzoeker Chris Alden: "De bereidheid om in te gaan op vragen van Afrikaanse leiders, is nog altijd kenmerkend voor de Chinees-Afrikaanse samenwerking." In veel landen bouwde de Chinese overheid stadions, parlementen, staatsfabrieken, ziekenhuizen en andere publieke voorzieningen. Dat gebeurde onder leiding van Chinese ingenieurs met heel wat lokaal personeel. In Congo zorgden de Chinezen bijvoorbeeld voor de bouw van het *Palais du Peuple*, het parlement dat nog altijd wordt gebruikt.

De Grote Bocht

Nadat Mao overleden was, wonnen de economische pragmatici onder leiding van Deng Xiao Ping het pleit in China: "Het doet er niet of de kat wit of zwart is, als ze maar muizen vangt", vatte Deng de nieuwe lijn samen. Dat pragmatisme zou het interne maar ook het buitenlandse beleid kleuren. De Chinezen stelden net als andere donoren vast dat veel van hun ontwikkelingsprojecten na hun vertrek er vrij snel op achteruitgingen. Ze kozen ervoor om die te herstellen en in sommige gevallen ook het

beheer ervan in handen te nemen, ook al stond dat laatste wat in contrast met het principe van de niet-inmenging. Vanaf dat moment startte de zoektocht naar methodes om de projecten die China had opgestart, zelfbedruipend te maken. Vaak stuurden de Chinezen ze erop aan dat de projecten marktgericht gingen werken. Toch bleven ze, wat dat betreft, veel pragmatischer dan de Washington-consensus, die kwam aanwaaien vanuit het Westen (in de eerste plaats vanuit het Amerikaanse ministerie van Financiën en de Bretton Woods-instellingen).

Aan het eind van de jaren 1970 en het begin van de jaren 1980 begon immers de opmars van het neoliberalisme. Thatcher en Reagan lanceerden in hun land de neoliberale revolutie en via hen werden ook het Internationaal Muntfonds en de Wereldbank instrumenten van privatisering, liberalisering en deregulering in de ontwikkelingslanden. Heel wat Afrikaanse landen raakten immers in geldnood nadat de VS de geldrente verdrievoudigde – de afbetalingslast van de leningen die ze aangingen bij westerse banken werd op één jaar tijd veel zwaarder. Samen met het feit dat ze veel van de kredieten dikwijls niet goed hadden gebruikt – soms verdween een groot deel ervan in de zakken van corrupte leiders – leidde dit tot de zogenaamde schulden crisis. De regeringen van almaar meer ontwikkelingslanden konden enkel nog geld krijgen bij het IMF en de Wereldbank. Die eisten in ruil stabilisering en liberalisering.

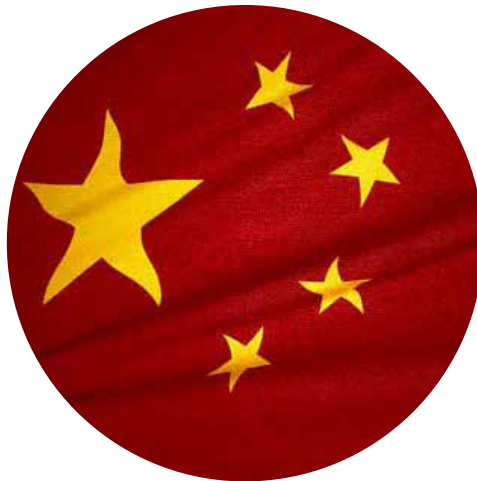
Ook China wendde zich op dat moment tot de markt, maar op zijn eigen voorwaarden en heel geleidelijk aan. Het testte voortdurend innovaties uit in kleine delen van het land en breidde die pas uit wanneer ze bleken te werken. “De stenen aftastend de rivier oversteken: *Mozhe Shitou Guo He*”. Dat is iets heel anders dan dat iemand je in de rivier gooit.

Leren van de eigen ervaringen

Geleidelijk aan zou China de lessen die het op zijn eigen ontwikkelingspad leerde, toepassen in zijn relatie tot de ontwikkelingslanden. In 1978 sloot het bijvoorbeeld een toonaangevend akkoord met Japan. Japan bouwde met goedkope leningen moderne fabrieken en industriële technologie en China betaalde die leningen af met olie. Later volgen nog andere voorbeelden van een ruil van Chinese grondstoffen tegen infrastructuur en/of technologie uit Japan of het Westen.

Dat klinkt wellicht bekend in de oren. Het is immers exact het model dat China nu veelvuldig gebruikt in zijn omgang met Afrikaanse landen. Paul Fortin, afgevaardigd bestuurder van het Congolese staatsmijnbedrijf Gécamines in 2007, vatte die aanpak als volgt samen, nadat hij mee het grote Sino-Congolese akkoord had onderhandeld: “De Congolezen hoeven niet te wachten tot ze voldoende geld hebben om te beginnen bouwen aan (spoor)wegen, krachtcentrales of ziekenhuizen. Nee, ze kunnen meteen beginnen, gewoon omdat er in hun ondergrond koper en kobalt zit. Het is met die rijkdom dat ze later de leningen zullen afbetalen.” Natuurlijke rijkdommen als hefboom voor ontwikkeling.

Ook van joint ventures maakte China veelvuldig gebruik. Een van die allereerste gemeenschappelijke ondernemingen kwam er in 1978 tussen het Antwerpse Alcatel Bell en China voor de bouw van telefooncentrales. In Afrika stellen de Chinezen nu voor om bijvoorbeeld hun voormalige hulpprojecten om te zetten in Afrikaans-Chinese joint ventures en die te beheren als onafhankelijke ondernemingen. Daarbij treden soms dezelfde Chinese overheidsdiensten als partner op die het oorspronkelijke project

hebben opgezet, maar die intussen zelfstandig opererende (multinationale) ondernemingen zijn geworden, zij het dat ze nog altijd in staatshanden zijn. China doorbreekt wat dat betreft nogal wat clichés en dogma's: de meeste Chinese multinationals zijn staatseigendom.

Het gebruik van het bank- en geldstelsel om ontwikkelingsdoelstellingen te realiseren, is een van de hoofdkenmerken van het Oost-Aziatische ontwikkelingsmodel: de *developmental state*. Zowel Japan, Zuid-Korea als Taiwan lieten privé- of openbare ondernemingen met elkaar wedijveren. Vervolgens pikte de overheid er dan de 'kampioenen' uit en stuwde die met goedkope leningen en subsidies in de 'juiste' richting om internationaal competitief te worden in de betreffende sector. Het is een benadering die China ook constant gebruikt, ook al staat ze haaks op de Washington-consensus die zulk staatsinterventionisme verfoeit. China wil dat zijn sterkste ondernemingen 'naar buiten gaan' (*zou chuqu*) en steunt hen daarbij via openbare banken. Zo ontstaat een andere vorm van economische samenwerking met Afrika: China zet er fabrieken neer die passen in de globale expansie van sommige van zijn bedrijven (zie verder), maar die tegelijk werk verschaffen aan Afrikanen.

Wederzijds voordeel

In de loop van de voorbije decennia is de invulling van het begrip wederzijds voordeel sterk geëvolueerd. Onder andere omdat China zo sterk is veranderd en eigenlijk gaandeweg een grote complementariteit tegenover Afrika heeft ontwikkeld. China is ondertussen een van de belangrijkste producenten van industriële goederen ter wereld en telt dus veel bedrijven die nood hebben aan grondstoffen en andere die zich ook willen internationaliseren.

Op dit punt wordt het voor China dubbel interessant om de oude ruil van grondstoffen voor infrastructuur weer af te stoffen. En nu zijn het de Chinezen die de infrastructuur en/of fabrieken bouwen, terwijl de Afrikaanse landen de grondstoffen leveren. Op die manier rijven Chinese ondernemingen bouwopdrachten binnen en verschaft China zich tegelijk een betere toegang tot de grondstoffen van deze wereld (hoewel de Chinees-Afrikaanse joint ventures in de mijnsector geenszins verplicht zijn om die grondstoffen ook aan China te leveren). Het voordeel voor de Afrikaanse landen is de snelle en goedkope aanleg van infrastructuur. Als die er niet komt, zijn de Chinezen verantwoordelijk, want het geld voor de infrastructuurwerken komt niet in

Afrikaanse handen: de Chinese Export-Importbank leent aan de Chinese bouwondernemingen die meteen met de werken kunnen beginnen. Dat heeft zo bepaalde voordelen. “Goed aan de Chinese aanpak is dat het geld niet in handen van de Kameroenese politici komt. Dan ben je zeker dat er ook echt iets mee gebeurt. Hun aanpak is zeer effectief: je ziet heel snel resultaten,” zegt een Kameroenese vriend.

Een ander voordeel van de Chinese belangstelling (en die van andere opkomende landen) in de Afrikaanse grondstoffen is dat de prijs ervan sterk stijgt. Als veel Afrikaanse staten hun nationaal inkomen de voorbije jaren sterk zagen stijgen, heeft dat vooral daarmee te maken. Als de regeringen het goed aanpakken, kunnen ze de toevalstreffer – die natuurlijke rijkdommen feitelijk zijn – benutten om de basis te leggen voor een duurzamer ontwikkeling. Overigens wordt soms uit het oog verloren dat de grote Chinese honger naar grondstoffen ten dele ook onze honger is, want een deel van die grondstoffen belandt als afgewerkte Chinese exportproducten in Europa.

Industrialisering van Afrika?

In Oost-Azië worden de arbeidsintensieve economische sectoren als in een soort watervalstelsel al een aantal decennia telkens weer verplaatst naar andere lagelonenlanden. Ze noemen dat het model van de ‘vliegende ganzen’ die in V-formatie vliegen, waarbij telkens opnieuw een andere gans in de punt van de V vliegt. Zo ging het ook met arbeidsintensieve sectoren als de textiel- en kledingindustrie, de lederindustrie en de speelgoedproductie: die gingen van Japan naar Zuid-Korea en Hongkong en van daar naar Thailand en Maleisië. Nog later was het de beurt aan China en Vietnam.

De Chinese overheid gelooft dat het tijd is dat sommige van haar ‘rijpe’ industrieën al gedeeltelijk gedelokaliseerd worden naar andere landen, bijvoorbeeld in Afrika. Dat kan de Chinezen helpen om nieuwe markten te bereiken en de eigen ondernemingen internationaal uit te breiden. Dit is opmerkelijk: waar westerse landen zich vaak met hand en tand verdedigen tegen delocalisatie, lijkt China erop te anticiperen en ze zelfs actief te organiseren. Dat is alvast de stelling van Deborah Brautigam. Ze maakt die stelling hard door erop te wijzen dat de Chinese overheid bepaalde fiscale voordelen die arbeidsintensieve en/of vervuilende industrieën voordien genoten heeft ingetrokken en dat er tegelijk een fonds is opgericht om textielbedrijven aan te moedigen om te delocaliseren. Toch hebben we in China vaak vastgesteld dat de overheid de arbeidsintensieve industrieën veeleer intern wil verplaatsen: van de moderne kustprovincies naar het wat achtergebleven binnenland. Brautigam bekende ons dat “die buitenlandse delocalisatie politieke effectief erg gevoelig ligt. Het is een langetermijndoelstelling waarmee China nu al moet beginnen indien het er in de toekomst toe wil komen.”

Zeker is dat China zijn ondernemingen helpt om liefst vijftig overzeese economische zones op te zetten. Dat zal het voor kleine en middelgrote ondernemingen gemakkelijker maken om zo samen ‘naar buiten te gaan’. Grote Chinese ondernemingen beslissen vanuit hun kennis van de betrokken regio zelf mee in welke sectoren de specifieke zone zich zal specialiseren. De zone in Ethiopië zal zich bijvoorbeeld toeleggen op textiel en leder, in Zambia gaat het om metaalverwerkende industrie en assemblage van elektronica. De zone in Mauritius zal zich toespitsen op lichte industrie en diensten: gehoopt wordt dat veel Chinese bedrijven hun regionale hoofdkwartier zullen vestigen in Mauritius, dat over goede infrastructuur beschikt.

Veel van deze buitenlandse initiatieven krijgen de steun van het China-Afrika-Ontwikkelingsfonds (CAOF) dat aandelen neemt in investeringen van Chinese ondernemingen. Het fonds maakt dan weer deel uit van de Chinese ontwikkelingsbank, een staatsbank die samen met de Chinese Export-Importbank Beijing moet helpen om economische processen van het Chinese bedrijfsleven te sturen. In dit geval moeten beide banken helpen om de hele strategie van *zou chuqu* te ondersteunen en te stimuleren. Dat alles kan natuurlijk omdat deze banken niet beursgenoteerd zijn en dus niet maximale winst als finaliteit hebben. Gao Jian, vice-gouverneur van de Chinese Ontwikkelingsbank vertelde Deborah Brautigam dan ook dat “we geen hoge winsten verwachten met het CAOF”. Maar wel enige winst. China of het CAOF pretenderen dan ook niet aan hulp te doen, maar veeleer marktgericht te werken. De bedoeling is dat deze economische zones goederen produceren die ook kunnen worden verkocht.

Dit alles is mogelijk omdat China op bergen geld zit en zich op een punt in zijn ontwikkeling bevindt dat *zou chuqu* gepast is. De Chinezen proberen de eigen behoeften te laten samenvallen met ontwikkelingskansen voor Afrika. Dat kan alleen maar omdat Afrika en China op een bepaalde manier complementair zijn en omdat China minder dogmatisch neoliberal is. China is helemaal niet afkerig van overheidsbanken. De Chinezen beseffen immers maar al te goed welke onvervangbare rol staatssturing van het geldwezen heeft gespeeld in de Oost-Aziatische opgang. China zet dit gewoon verder in zijn buitenlandse expansie door instellingen op te richten die het zich kunnen veroorloven geen hoge winsten te verwachten maar wel andere langetermijnvruchten zoals de expansie van Chinese ondernemingen in Afrika, en wie weet een tweede poging tot industrialisering van Afrika.

Of dat zal lukken, blijft afwachten. De Afrikaanse regeringen hebben een grote rol te spelen door ervoor te zorgen dat de infrastructuur verbetert en het ondernemingsklimaat ‘draaglijker’ wordt. Anders zal het voor lokale ondernemingen erg moeilijk zijn om concurrentieel te blijven tegenover de Chinese invoer die intussen al meer dan vijftig miljard dollar bedraagt. Vanaf 2005 zijn talloze Afrikaanse textielbedrijven weggeveegd door de Chinese invoer toen de textielquota binnen de Wereldhandelsorganisatie werden afgeschaft. In Nigeria zouden 250 000 banen verloren zijn gaan, in Zuid-Afrika 60 000. Brautigam serveert wel enkele voorbeelden van Nigeriaanse bedrijven die er in nauwe samenwerking met Chinese partners in slagen om de Chinese invoer te weerstaan in sectoren als de assemblage van bromfietsen en auto’s, de productie van plastic auto-onderdelen en allerlei ander plastic materiaal. In Ethiopië gebeurt hetzelfde in de schoenenindustrie.

Landbouw

Een ander, zo mogelijk nog gevoeliger terrein is de groeiende Chinese belangstelling in landbouwprojecten in Afrika. Opnieuw is er sprake van complementariteit. De Chinese landbouw is veel productiever – de opbrengst per hectare ligt er gemakkelijk driemaal zo hoog als in Afrika. Maar de Chinese aanpak is ook veel arbeidsintensiever dan de Afrikaanse, onder meer door de alomtegenwoordige irrigatie. China is bovendien een grote producent van klein landbouwmaterieel dat geschikt is om de arbeidsproductiviteit in Afrika op te drijven.

Anderzijds is China arm aan grond: 21 procent van de wereldbevolking heeft maar 7 procent van de vruchtbare oppervlakte ter beschikking. Dat effect wordt nog versterkt door de oprukkende industrialisering die in China steeds meer landbouwgrond inpikt.

China is dus geïnteresseerd in landbouwprojecten. Waar de westerse hulp aan de landbouw na 1980 fel is gedaald, heeft China wel een beleid voor landelijk Afrika aangehouden. Een traditioneel voorbeeld zijn de Chinese rijstirrigatieprogramma's, die evenwel moeite hadden om wortel te schieten in Afrika. Brautigam wijt dat onder meer aan de voor Afrika ongebruikelijke arbeidsintensiviteit (150 dagen per hectare tegen slechts 50 dagen voor een hectare gierst). De vroegere afdelingen van het Chinese ministerie van Landbouw die betrokken waren bij de Afrikaanse landbouwprojecten, zijn intussen bedrijven geworden, die graag joint ventures aangaan met lokale actoren om de vroegere staatsprojecten als privéondernemingen uit te baten. Ook Chinese producenten van landbouwmaterieel zijn actief geworden op de Afrikaanse markt. Dat alles kan de productiviteit opdrijven. Maar het Chinese verlangen om zijn voedselvoorziening mee te verzekeren via buitenlandse Afrikaanse productie houdt ook gevaren in. Nu al is immers gebleken dat die privélandbouwbedrijven soms erg weinig besef hebben van de bestaande landrechten, wat tot spanningen met de lokale bevolking leidt.

Waarom het Westen afdunstig is

De Chinese aanpak is natuurlijk helemaal anders dan de westerse hulp. Tijdens een ontmoeting met een Belgisch diplomaat, net nadat Congo zijn grote akkoord met China had ondertekend, bleek duidelijk de afdunstig over de opkomst van China en zijn commerciële aanpak, in contrast met de Belgische investeringen in onderwijs, gezondheidszorg of wegen op het platteland. De commentaar klonk ongeveer als volgt: "Wij leveren hier hulp waar we commercieel niks aan hebben en zij doen hier iets heel anders dat hen commercieel verdomd geen windeieren zal leggen". Dat klopt, maar China beweert ook nergens dat het in Congo aan hulpverlening doet of hulp biedt op Belgische wijze.

De Belgische ergernis of scepsis is begrijpelijk omdat ons land zich net uit die grote projecten heeft teruggetrokken toen bleek dat die al te vaak misbruikt werden door het Belgische bedrijfsleven. Die dure maar nutteloze of onaangepaste projecten zetten in de ontwikkelingslanden weinig zoden aan de dijk, maar brachten de Belgische bedrijven wel een stuiver op. De Belgische achterdocht is dan ook groot als we China op grote schaal zien doen waar wij net mee zijn gestopt.

Maar het is niet omdat er commerciële motieven spelen dat al die projecten per definitie slecht zijn voor Congo of Afrika. Het kan ook gaan om samenwerking met wederzijds voordeel... op voorwaarde dat de Congolese regering haar werk doet, namelijk de belangen van de Congolezen verdedigen. Door er bijvoorbeeld voor te zorgen dat de Chinese ondernemingen kwaliteit leveren of door evenwichtige contracten te bedingen. Net de concurrentie tussen westerse en Chinese bedrijven biedt haar meer onderhandelingsmarge.

Los van de begrijpelijke Belgische scepsis, moesten we ook vaststellen dat België niet hetzelfde zou kunnen doen als China. Om vele redenen. Wij hebben noch de gigantische geldreserves waarover China beschikt, noch de overheidsbanken die een lagere dan maximale winst aanvaarden – het Westen gelooft niet in overheidsbanken. Westerse banken zijn amper nog bereid om te investeren in een land als Congo en zeker niet tegen de rentetarieven waaraan de Chinese Export-Importbank dat doet. België of West-Europa heeft ook niet die grote honger naar grondstoffen. Ook het vermogen om 'bitter te eten' in de harde omstandigheden van Afrika is minder groot bij de West-

Europeanen. Een West-Europees ingenieur kost in Afrika zes tot tien keer zoveel als een Chinese.

China zit daarentegen in een heel ander ontwikkelingsstadium en herinnert zich maar al te goed wat nuttig is geweest in zijn eigen industriële opgang – overheidsbanken, -infrastructuur, en -fabrieken – en past die kennis toe. Het is wat dat betreft veel pragmatischer en minder dogmatisch dan de westerse landen die kennelijk vergeten zijn dat ook zij ooit overheidsbanken hadden, hun jonge industrieën beschermden en aan gebonden hulp deden. China en Afrika hebben een natuurlijke complementariteit die kan drijven op wederzijds belang.

Dat zijn de ‘loden krachten’ die het gevolg zijn van het ontwikkelingsstadium waarin West-Europa zich bevindt en van de ideologische (neoliberale) keuzes die het de voorbije decennia heeft gemaakt. We zeggen niet dat Europa geen win-winrelatie met Afrika kan ontwikkelen, maar de relatie wordt, alvast aan deze kant van de Middellandse Zee te zelden zo bekeken. De relatie met Afrika kreunt onder de zware last van het verleden. De verhouding tussen kolonisator en gekoloniseerde was er een van dominantie en onderwerping. De relatie tussen donor en ontvanger was en is doortrokken van conditionaliteit en paternalisme, ook al is er nu sprake van *ownership*, *partnership* en harmonisatie. Het is niet gemakkelijk om die relatie verder te laten opschuiven naar een meer gelijke relatie waar beide kanten bij kunnen winnen.

Wil dat alles zeggen dat er niks verkeerd is aan de Chinese acties in Afrika? Zeker niet! We overlopen een aantal van de vaak terugkerende kritieken.

Negeren Chinese bedrijven de arbeidsnormen?

Het is een feit dat Chinese bedrijven in Afrika dikwijls geen rekening houden met de arbeidsnormen. Daarmee herhalen ze wat ze in China zelf, tot nu toe, al te dikwijls hebben gedaan: hun personeel keihard laten werken voor weinig geld in moeilijke omstandigheden. En daarmee onderscheiden ze zich soms ook niet veel van de lokale Afrikaanse bedrijven. Doorgaans scoren West-Europese bedrijven veel beter op dat vlak. Terecht evenwel onderstreept Chris Alden dat het Westen bij de Chinezen nogal hypocriet overkomt als het over arbeidsnormen praat: ze weten immers maar al te goed dat de westerse multinationals hun productie massaal naar China hebben verplaatst, juist omdat daar veel minder strakke arbeidsnormen en milieunormen golden dan in Europa. Toch leert onderzoek dat westerse bedrijven ook in China doorgaans betere arbeidsvoorwaarden bieden dan Chinese.

Chinese bedrijven voeren voor hun projecten in Afrika soms een deel van het personeel uit China in, vooral voor de functies die meer scholing vereisen, al gaat het zelden om meer dan 20 procent. Geregeld verdedigen Chinese bedrijfsleiders die maatregel met het argument dat Chinese arbeiders harder kunnen werken. Zegt de manager van *China National Overseas Engineering Corporation* in Brautigams boek: “Chinese mensen verdragen hard werk. Dit is een cultureel verschil. Chinese mensen werken tot het werk af is en rusten dan. Zambianen zijn als Britten: ze werken volgens plan, hebben theepauzes en verlofdagen. Dat drijft de kosten op.” Ook Afrikanen zien een verschil in arbeidsethos dat ze toewijzen aan een verschillend verleden: “Wij hadden veel grond en voedsel. We hoefden niet hard te werken. De Afrikanen zullen zich moeten aanpassen aan de huidige situatie in de wereld.”

Zijn Chinese bedrijven milieuvervuilers?

Chinese bedrijven zijn zeker evenmin koploper als het gaat om milieubewustzijn. Daarom komen ze soms in nauwe schoentjes als de lokale bevolking gaat protesteren tegen de aantasting van haar leefmilieu. Een apart geval is het sterke Chinese geloof in waterkrachtcentrales, die in het Westen ondertussen sterk omstreden zijn. Als je evenwel vaststelt dat Afrika slechts 5 procent van zijn waterkrachtpotentieel benut en dat het gebrek aan andere energiebronnen dan hout en houtskool leidt tot massale ontbossing, moet je toch vraagtekens plaatsen bij het al te gemakkelijk afwijzen van waterkrachtprojecten.

Verplettert China Afrika onder een nieuwe schuldenberg?

Dragen Chinese bedrijven bij tot een nieuwe schuldenberg? Dat is best mogelijk, maar dan zullen ze zeker niet de enigen zijn. Brautigam schetst bijzonder mooi hoe selectief de westerse verontwaardiging was over de Chinese leningen aan Angola. Die leningen zouden het IMF-beleid dwarsbomen om Angola te dwingen tot meer transparante communicatie over wat er gebeurt met zijn olie-inkomsten. Dat zal wel, maar het is opvallend dat helemaal buiten beeld bleef hoe westerse banken nog grotere leningen tegen een hogere rente sleten aan Angola. Bovendien stopten de westerse banken dat geld in handen van de regering. De Chinese leningen werden meteen gebruikt door Chinese ondernemingen die er bruggen of spoorwegen mee bouwden.

Het IMF gebruikte het argument van de schulden om kritiek uit te oefenen op het Sino-Congolese akkoord: “Wij kunnen geen Congolese schulden kwijtschelden of steun verlenen aan Congo als het risico’s op zich laadt om opnieuw in een schuldenpiraal terecht te komen.” Uiteindelijk heeft Congo de overeenkomst met China onder druk van het IMF om die reden moeten aanpassen: er komen voor slechts drie in plaats van zes miljard dollar aan infrastructuurwerken. Toch weten we niet of dit zo’n goede zaak was: Congo smacht naar wegen en spoorwegen, ziekenhuizen en krachtcentrales. Het IMF en het Westen ontzeggen Congo die met het argument van de schulden. Dat er bij sommige westerse landen andere elementen meespelen, bleek duidelijk toen Canada te elfder ure de schuldkwijtschelding blokkeerde omdat de Congolese regering moeilijk of onredelijk deed, al naargelang van de partij die spreekt, over de mijnconcessie van een Canadees mijnbedrijf. Nog altijd gebruiken westerse landen het IMF om hun eigen belangen te verdedigen in ontwikkelingslanden.

Bevordert China de corruptie in Afrika?

Het is zeker dat Chinese bedrijven bekend staan om hun bereidheid tot omkoping, maar het feit dat het geld dikwijls niet terecht komt bij regeringen, maar meteen wordt omgezet in projecten, biedt enig soelaas. Het is zeker zo dat China aan gebonden hulp doet, iets wat België en andere westerse landen achterwege hebben gelaten sinds de schandalen van de jaren 1990 met twijfelachtige infrastructuurprojecten. De Chinese concessionele leningen moeten worden gebruikt om aankopen te doen bij Chinese bedrijven. Vaak zijn er wel meer Chinese kandidaten en dat is zeker al een onderscheid met de Belgische situatie: ons land is zo klein dat er voor sommige projecten vaak maar één echte kandidaat was. China kent de OESO-regels inzake ongebonden hulp, maar het wil sterker worden vooraleer het zijn bedrijven de steun van de gebonden hulp ontzegt. Overigens doen sommige rijke landen als Italië nog altijd volop aan gebonden hulp.

Klopt het dat de Chinezen enkel geïnteresseerd zijn in grondstoffen en olie?

Neen. China is immers actief in alle Afrikaanse landen die Taiwan niet erkennen, of ze nu grondstoffen hebben of niet. Grondstoffen zijn belangrijk om de projecten te kunnen betalen, maar soms kunnen de Afrikaanse landen de projecten ook afbetalen met wat de door de Chinezen gebouwde fabriek zal produceren (ook dat is een model dat China zelf hanteerde). Ghana betaalt zijn leningen af met zijn cacao-opbrengst. Maar zoals gezegd, China is ook geïnteresseerd in de expansie van zijn industriële bedrijven (nieuwe markten, lokale productie) en in het binnenhalen van bouwopdrachten voor zijn zeer efficiënte bouwbedrijven.

Maakt China de genocide in Darfoer mogelijk?

China had sneller op de bal kunnen spelen, dat is zeker, maar het bleek niet ongevoelig voor de kritiek. Het zette een speciale Soedangezant in en zorgde er mee voor dat er een Afrikaanse vredesmacht in Soedan kwam.

Ondermijnt China de westerse pogingen om mensenrechten en democratie te verspreiden door zaken te doen met ondemocratische regimes?

Ja, maar ook westerse bedrijven en staten doen dat. Kijk naar Saoedi-Arabië als grote vriend van de VS. Het Westen zou in deze discussie sterker staan indien zijn eigen gespierde tussenkomsten om democratie en mensenrechten te verdedigen – in Irak en Afghanistan – betere resultaten zouden opleveren. Verder onderhouden westerse landen nauwe contacten met Afrikaanse landen die het niet zo nauw nemen met de mensenrechten en de democratie als Equatoriaal Guinea, Gabon, Rwanda, ...

Conclusie

De conclusie is natuurlijk dat je de relatie tussen Afrika en China niet zwart-wit kunt beoordelen en dat er negatieve kanten aan vastzitten maar ook heel wat positieve, onder meer omdat Afrika en China elkaar heel goed kunnen aanvullen omdat ze op heel wat vlakken complementair zijn. Afrika kan de Chinese ondernemingen de grondstoffen en de nieuwe markten bezorgen waar ze nood aan hebben. China heeft Afrika veel te bieden inzake infrastructuurbouw en industrialisering, terreinen waaruit westerse donoren of investeerders zich de voorbije decennia zo goed als teruggetrokken hebben. In die zin kunnen ook China en het Westen elkaar aanvullen. Veel westerse landen spitsen hun hulp nu toe op sociale sectoren als onderwijs en gezondheidszorg, maar op termijn moeten die natuurlijk wel uit belastingen worden betaald, en dat kan slechts als er een economie is die voldoende belastinginkomsten genereert om die sociale investeringen te dragen. Het is precies tot die economische ontwikkeling dat de Chinezen mogelijk kunnen bijdragen. Of dat ook echt zal gebeuren, hangt sterk af van de manier waarop de Afrikaanse regeringen weten in te spelen op de Chinese inbreng.

China en Afrika in enkele cijfers

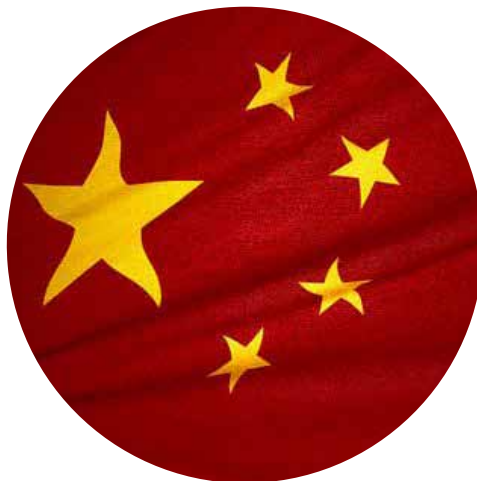
De handel tussen China en Afrika is het voorbije decennium vertienvoudigd van tien naar honderd miljard dollar. De meeste Afrikaanse landen hebben een handelstekort met China (vooral door de invoer van goedkope afgewerkte producten), maar dat wordt gecompenseerd door enkele landen die veel grondstoffen, vooral olie, uitvoeren en daardoor een groot overschot hebben.

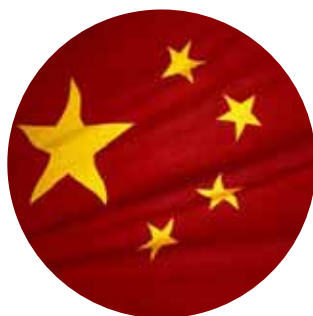
China is weinig transparant over zijn hulpcijfers, ten eerste omdat dit intern gevoelig ligt: er zijn immers nog veel armen in China zelf en verder is er de aanhoudende wedijver met Taiwan. We nemen hier de cijfers over uit Deborah Brautigams boek *The Dragon's gift*. Ook dat blijven berekeningen op basis van het beschikbare materiaal.

De Chinese hulp (giften, zachte leningen of schuldkwijtscheldingen) liep op van 0,5 miljard dollar in 1996 tot 3,5 miljard dollar in 2007. Dat is meer dan de 2 miljard die België dat jaar besteedde, maar het blijft bescheiden tegenover de 120 miljard dollar die de OESO-landen allemaal samen aan hulp besteedden, de 21 miljard van de VS of de 12 miljard van Duitsland.

De Chinese hulp aan Afrika liep op van 689 miljoen dollar in 2001 tot een kleine 2,5 miljard dollar in 2009. Daarvan bestond anderhalf miljard uit zachte leningen, 600 miljoen uit hulp giften en de rest uit schuldkwijtschelding. De VS en de Wereldbank zitten met respectievelijk 6,9 en 7,4 miljard dollar aan hulp een stuk hoger.

China wordt een echt grote speler als je daar de andere geldstromen (investeringen, bankleningen, openbare exportkredieten) richting Afrika bij gaat tellen. Dan komt China in 2007 met 6 miljard op de derde plaats, ver achter de VS (14 miljard dollar) en net na Duitsland. Als je de Europese landen samen neemt, blijven die in 2007 veruit de belangrijkste financier in Afrika.

CHINA IN LATIJNS-AMERIKA

Wat staat er op het spel?

De literatuur over de aanwezigheid van China in Latijns-Amerika is vrij recent en veeleer beperkt in vergelijking met die over China in Afrika. Het is nog vroeg om algemene lijnen te onderscheiden. Wel zijn er enkele vragen die telkens weer terugkomen:

- Worden bepaalde economische sectoren in Latijns-Amerika weggeconcurrereerd door de toenemende export van China of is de handel complementair?
- Hebben we hier te maken met een *scrambling for oil* en moeten we de Chinese investeringen in de infrastructuur in Latijns-Amerika in dat kader bekijken?
- Door de komst van China zijn de grondstoffenprijzen de laatste jaren gevoelig gestegen. Dat is gunstig voor heel wat landen van Latijns-Amerika, maar versterkt dit niet ook de rol van grondstoffenexporteur die het continent speelt?
- Levert China al die inspanningen niet ook gedeeltelijk in verband met de kwestie van Taiwan, vooral dan in zijn relaties met Centraal-Amerika?
- Zullen de toenemende relaties met China niet leiden tot een autoritair ontwikkelingsmodel in de regio?

Die vragen zijn allemaal relevant en verdienen zeker aandacht, maar volgens ons heeft de hoofdkwestie met iets anders te maken. Latijns-Amerika ligt in hetzelfde halfmond als de leidende supermacht van de wereld en een blik op de geschiedenis van het continent leert dat de fundamentele kwestie van de laatste tweehonderd jaar in deze regio bestaat in de verpletterende hegemonie van de VS. Die hegemonie heeft het bestaan van heel wat landen sterk gekleurd en dat zal zeker nog een tijd het geval zijn. De Chinese aanwezigheid in Latijns-Amerika kun je daarom niet los behandelen van die van de VS in de regio. We hebben hier onvermijdelijk te maken met een driehoeksverhouding, maar die verhouding is aan het verschuiven. Want de laatste tien jaar zien we binnen het oude krachtenveld een belangrijke nieuwe dynamiek ontstaan. In heel wat landen zijn progressieve regeringen aan de macht gekomen. Zij vertonen een toenemende assertiviteit tegenover Washington en er is ook een nieuw streven naar regionale integratie en wederzijdse versterking. Dat roept meteen een aantal fundamentele vragen op: Is de komst van China gunstig voor de soevereiniteit en integratie van Latijns-Amerika of niet? Hebben we hier te maken met een nieuw model van internationale relaties? En vooral: zullen de Verenigde Staten dit laten gebeuren?

De historische dominantie van de VS in Latijns-Amerika

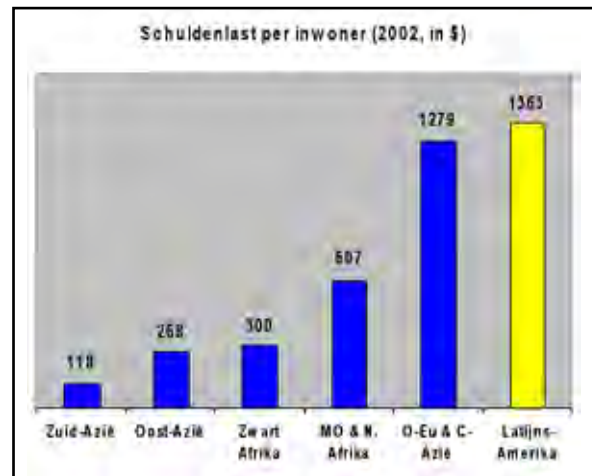
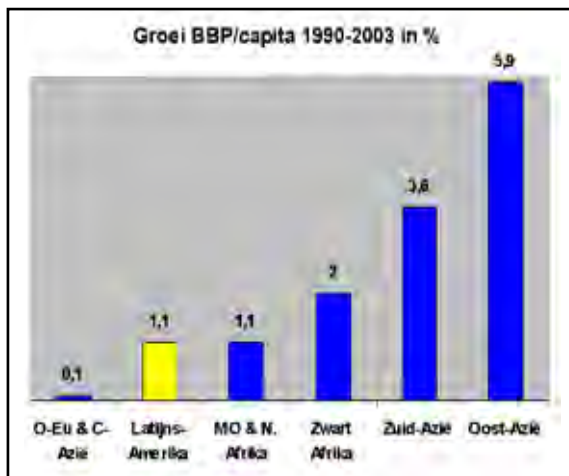
Van bij zijn ontstaan als onafhankelijke staat beschouwde de VS al wat ten zuiden van de grens lag als zijn achtertuin en wingewest. Al in 1786, amper tien jaar na de onafhankelijkheid, zei Thomas Jefferson, de geestelijke vader van de VS, dat de onafhankelijkheid van de Spaans-Amerikaanse landen moest worden uitgesteld tot de bevolking van de VS “voldoende was gegroeid om ze één voor één weg te ritsen uit de handen van Spanje”. Een kleine veertig jaar later werd de Monroe-doctrine afgekondigd. Het was het signaal naar de buitenwereld dat het Amerikaanse continent het exclusieve terrein was van de Noord-Amerikanen en dat de Europeanen geacht werden er weg te blijven. In de eerste helft van de negentiende eeuw werd 45 procent van het grondgebied van Mexico veroverd of ingepikt door de *yankees* en kreeg de VS de allure van een continentale staat.

De landen ten zuiden van de Rio Grande werden niet gekoloniseerd, maar van echte soevereiniteit was geen sprake. Hun economieën werden grotendeels ondergeschikt gemaakt en afgestemd op die van Noord-Amerika. De meeste regeringsleiders waren niet meer dan marionetten. Weerbarstige staatshoofden werden geregeld getrakteerd op staatsgrepen of militaire interventies. Dat afgelopen 120 jaar kwam Washington meer dan zestig keer militair tussen om ‘de orde te herstellen’. En meestal ging het niet om ‘chirurgische ingrepen’. In de vuile oorlogen, waarin de VS een centrale rol speelde, kwamen tussen 1945 en 1992 minstens 850 000 mensen om het leven. Colin Powell, de zogenaamde duif en minister van Buitenlandse Zaken tijdens de eerste regering Bush, vatte perfect samen waar het de VS om te doen was: “Ons doel bestaat erin onze Noord-Amerikaanse bedrijven de controle te garanderen over een territorium dat zich uitstrekt van de Noordelijke IJszee tot aan Antarctica, alsook de vrije toegang – zonder het minste obstakel – van onze producten, diensten, technologieën en kapitaal tot dit halfrond.”

Latijns-Amerika is inderdaad een belangrijk wingewest. Van de vijfhonderd grootste bedrijven ter wereld is er bijna geen enkel niet actief in de regio. Dat geldt des te meer voor de Amerikaanse multinationals. Ongeveer een vijfde van alle winsten van Noord-Amerikaanse bedrijven in het buitenland is afkomstig van filialen in Latijns-Amerika. Die jaarlijkse winst is even groot als wat Nicaragua, El Salvador, Honduras, Bolivia en Haïti, met een gezamenlijke bevolking van veertig miljoen inwoners, samen aan rijkdom produceren. Als je enkel de Amerikaanse investeringen in de landen van het Zuiden neemt, zijn de Latijns-Amerikaanse winsten zelfs goed voor twee derde van het totaal. De export van de VS naar zijn zuiderburen is ook goed voor ongeveer een vijfde van de totale uitvoer en loopt op tot meer dan de helft als je enkel de landen van het Zuiden neemt. Een ander belangrijk gegeven is de olie-import: een kwart van de olie die de VS invoert, is afkomstig uit Latijns-Amerika. Dat aandeel zou in de toekomst nog gevoelig kunnen toenemen, omdat er belangrijke olievoorraden gevonden zijn in Brazilië, Venezuela en Cuba, en misschien ook in Haïti.

Het is precies om zijn invloed over dat wingewest veilig te stellen dat de VS verwoede pogingen heeft ondernomen om van het continent Amerika één grote vrijhandelszone te maken, de zogenaamde Vrijhandelszone van de Amerika's (FTAA). Niet alleen zou dat de impact van de Noord-Amerikaanse multinationals vergroten, het zou bovendien een zeer handig instrument zijn om China zoveel mogelijk buiten de eigen achtertuin te houden.

Latijns-Amerika is dus heel belangrijk voor de VS. Omgekeerd is het continent economisch nog altijd sterk afhankelijk van zijn noorderbuur. Een kwart van alle buitenlandse investeringen in Latijns-Amerika is afkomstig van de VS en ongeveer de helft van de totale export is bestemd voor de Noord-Amerikaanse markt. Bovendien waren de landen tot voor kort voor vers geld volledig aangewezen op het Internationaal Muntfonds (IMF) en de Wereldbank, organisaties waarin Washington een zeer grote zeg heeft. Als gevolg van de schulden crisis in de jaren 1980, waarvoor zowel het Westen als de landen van Latijns-Amerika zelf verantwoordelijk waren, kregen praktisch alle landen de beruchte Structurele Aanpassingsprogramma's te slikken. Hun hele huishouding werd onderworpen aan een ultraliberaal regime, beter bekend als de Washington-consensus. Voor die afhankelijkheid en economische onderwerping hebben de volkeren van de regio een tol betaald. Als je de voormalige landen van het Oostblok buiten beschouwing laat, kenden deze landen in de jaren 1990 van alle regio's uit het Zuiden de laagste groei. En dan moet je weten dat de jaren 1980 omwille van de schulden crisis ook al golden als het 'verloren decennium'. Tevens hadden de landen van Latijns-Amerika tegen de millenniumwende de hoogste schuldenlast per inwoner van de wereld. De sociale prijs was minstens even hoog. Terwijl in Azië tussen 1981 en 2001, vooral dankzij China bijna een half miljard mensen weg raakte uit de extreme armoede, verdubbelde het aantal extreem armen in Latijns-Amerika tussen 1980 en 1995.

De komst van China

Het hoeft niet te verwonderen dat de volkeren van Latijns-Amerika stilaan uitgekeken raakten op de Washington-consensus en op Washington tout court. Progressieve leiders dongen naar het presidentschap en wisten grote delen van de bevolking aan te spreken. Lula in Brazilië en Chávez in Venezuela zetten de toon en kregen vrij snel navolging. Ongeveer gelijktijdig begon China aan zijn grote economische sprong buitenwaarts. Het zou vlug duidelijk worden dat beide dynamieken elkaar zouden vinden.

Om zijn economische groeihonger te stillen, gaat China verwoed op zoek naar strategische grondstoffen en probeert het zijn energiebevoorrading veilig te stellen. Het is daartoe gedwongen door de ongunstige verhoudingen tussen demografie en geografie. China telt 21 procent van de wereldbevolking, maar beschikt slechts over

twee procent van de olievoorraden, minder dan één procent van de gasvoorraden, drie procent van de bossen, vijf procent van het koper en zeven procent van de vruchtbare landbouwgrond. Net zoals Afrika is Latijns-Amerika rijk aan grondstoffen en energie en dus een geschikte kandidaat om in de Chinese behoeften te voorzien. China volgt hier het pad van Groot-Brittannië. Van de zestiende eeuw tot het begin van de twintigste eeuw investeerden de Britten fors in Zuid-Amerika met de bedoeling de nodige grondstoffen en landbouwgoederen te verwerven die nodig waren om hun industriële revolutie te kunnen realiseren.

Daarnaast zijn de Chinezen ook op zoek naar afzetmarkten voor de massa's arbeidsintensieve producten die ze in toenemende mate op de wereldmarkt brengen. Het gaat vooral om elektronische apparatuur, speelgoed, textiel en schoeisel. Het koopkrachtprofiel van de Latijns-Amerikaanse bevolking past heel goed bij dit Chinese aanbod.

Omgekeerd is er in Latijns-Amerika een grote honger naar nieuwe investeringen, voordelige kredieten (zonder al te veel politieke of economische voorwaarden), technologische input en grote infrastructuurwerken. Een nieuwe, veelbelovende handelspartner is natuurlijk ook altijd welkom. De goedkope import uit China verhoogt de koopkracht van grote lagen van de bevolking en de aanzwellende export van grondstoffen zorgt in een aantal landen voor een echte bonanza.

Economisch gezien lijkt er dus sprake te zijn van een win-winsituatie. Maar er is meer. Zowel China als Latijns-Amerika wil af van de unipolariteit die is ontstaan na de val van de Sovjet-Unie. Allebei zijn ze een duidelijke exponent van de toenemende assertiviteit van de ontwikkelingslanden en die is alleen maar mogelijk door een verhoogde Zuid-Zuidsamenwerking. De frontvorming van het Zuiden was goed te merken tijdens de onderhandelingen in de schoot van de Wereldhandelsorganisatie en bij de recente klimaatop van Kopenhagen. In beide gevallen speelden zowel China als landen van Latijns-Amerika een vooraanstaande rol. De groeiende economische banden tussen beide dragen bij tot het ontstaan van een multipolaire wereld. In het geval van Latijns-Amerika zijn ze bovendien belangrijk om de hegemonie van de VS af te botten. Tijdens zijn trip naar China in 2009 pleitte de Braziliaanse president Lula expliciet voor samenwerking met China om de invloed van de dollar te verminderen.

De Chinese aanwezigheid in enkele sectoren

De Chinese aanwezigheid uit zich op heel diverse wijze: wederzijdse handel, investeringen in de infrastructuur en in tal van economische sectoren, technologische en wetenschappelijke samenwerking en ten slotte ook belangrijke kredietverlening. We overlopen hier even de belangrijkste aspecten ervan.

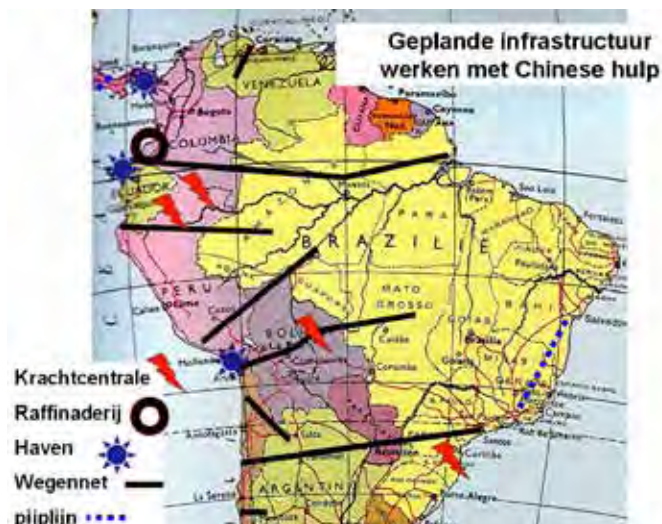
Sinds de Chinese toetreding tot de Wereldhandelsorganisatie in 2001 is de buitenlandse handel van China exponentieel gestegen. Met Latijns-Amerika is die handel bijvoorbeeld in minder dan tien jaar tijd meer dan vertienvoudigd. China levert voornamelijk arbeidsintensieve industriële producten, terwijl Latijns-Amerika grotendeels grondstoffen, landbouwproducten en energie levert. Brazilië levert onder meer hout, papier, ijzer, vlees en petroleum, Argentinië soja en tarwe, Venezuela mest, ijzererts en petroleum, Chili koper en papier, Cuba nikkel en kobalt, Colombia fruit en leer, Ecuador groenten, El Salvador vis, Paraguay en Nicaragua katoen, Uruguay wol en tarwe en Peru veevoer en koper. Voor een aantal landen is de Chinese markt zeer belangrijk geworden. Zo is China de belangrijkste afzetmarkt voor Peru. Voor Cuba

komt het op de tweede plaats, voor Chili en Argentinië op de derde en voor Brazilië op de vierde plaats. Met Chili heeft China een vrijhandelsakkoord afgesloten.

Op dit moment is de olie-export naar China nog vrij marginaal. Maar dat zou op korte termijn snel kunnen veranderen. Venezuela heeft een aanzienlijke toename van de export beloofd, in Brazilië zijn belangrijke nieuwe olievoorraden gevonden en in Ecuador en Peru heeft China geïnvesteerd in de ontginning van olievelden.

In 2007 ging een vijfde van alle Chinese buitenlandse investeringen naar Latijns-Amerika. Het kapitaal wordt geïnjecteerd in een heel breed gamma activiteiten en producten. In Brazilië investeren de Chinezen bijvoorbeeld in de luchtvaart, de staalindustrie, de nucleaire industrie, de biotechnologie, de farmaceutische nijverheid, de informatica, de petroleumwinning, de landbouw en het bankwezen. In Venezuela bouwen ze bussen en trucks en zijn ze actief in de telecomsector. In Cuba assembleren ze bussen en zijn ze bedrijvig in de winning van petroleum en nikkel. In Bolivia investeren ze in de oliewinning en de ontginning van ijzererts. In Peru gaat het om gas- en oliewinning en in Colombia ook om olie.

Minstens zo belangrijk zijn de investeringen in de infrastructuur. In Argentinië helpt China mee aan de uitbreiding van het metronetwerk. In Brazilië en Panama gaat het om een gaspijpleiding en in Venezuela om infrastructuur voor mobiele telefonie en verschillende netwerken van optische kabels. In Bolivia, Ecuador en Brazilië bouwen de Chinezen krachtcentrales en in Ecuador scholen en ziekenhuizen. Maar het zijn vooral de investeringen op het vlak van wegen en transport die in het oog springen. De laatste decennia hebben de Latijns-Amerikaanse landen die sectoren verwaarloosd. Bovendien is de handel van het continent van oudsher gericht op de Europese en Noord-Amerikaanse markt en niet op die van Azië. Nu het economisch zwaartepunt van de wereld stilaan verschuift in de richting van Azië, moet de infrastructuur ook in die zin worden aangepast. Dat betekent dwarsverbindingen van oost naar west en de uitbouw van havens aan de westkust. Tot op vandaag was het Andesgebergte een bijna onoverkomelijke hindernis voor de verbinding dwars door het continent. Als de Chinese plannen doorgaan, zal dat drastisch veranderen. Vanuit vijf punten in Brazilië en twee in Argentinië wordt een doorsteek gepland naar de westkust. In Panama, Ecuador en Chili zijn belangrijke investeringen gepland om de capaciteit van havens gevoelig uit te breiden.

Om alle projecten te realiseren, de handel te financieren of de landen gewoon van vers geld te voorzien, komt China over de brug met voordelige kredieten. Voor Venezuela is 12 miljard dollar voorzien, voor Brazilië en Argentinië 10 miljard, voor Ecuador en Mexico één miljard. Ook Cuba, Jamaica en Bolivia konden al rekenen op belangrijke kapitaalinjecties.

Ook op het vlak van wetenschap en technologie zijn er talrijke samenwerkingsverbanden. Voor de ruimtevaart (satellieten) werkt China samen met Brazilië, Argentinië en Venezuela. Op het nucleaire vlak gebeurt dat met Brazilië en Argentinië en op het terrein van de biotechnologie en farmaceutisch onderzoek met Cuba en Argentinië. Dan is er verder nog samenwerking op het gebied van de landbouw, bosbouw, visvangst, biologie, geologie, enzovoort met diverse landen.

Ten slotte is er ook nog het diplomatieke front. De groeiende economische relaties worden bezegeld met politieke toenadering. Sinds 2004 is China een van de ruim zestig waarnemende leden van de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS). Met de Riogroep, die je kunt beschouwen als de OAS zonder de VS, zijn er regelmatig contacten op ministerieel niveau. Er is ook regelmatig overleg met Mercosur, de douane-unie tussen Argentinië, Brazilië, Paraguay, Uruguay en Venezuela. Met Brazilië en Venezuela voert China op regelmatige basis bilaterale gesprekken op het hoogste niveau. En ten slotte heeft China ook een waarnemersstatus gekregen in de Economische Commissie voor Latijns-Amerika en de Caraïben van de VN (Cepal), de Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank (IADB) die je kunt beschouwen als de Wereldbankversie voor Latijns-Amerika, de Latijns-Amerikaanse Integratie-Associatie (ALDI) die tot doel heeft een gemeenschappelijke markt te creëren en waar bijna alle landen van Latijns-Amerika lid van zijn en het Latijns-Amerikaanse parlement (Parlatino), dat een beetje te vergelijken is met het Europees Parlement, maar dan zonder sterke unie.

Kenmerken van de Chinese aanwezigheid

De Chinese aanwezigheid en bedrijvigheid in Latijns-Amerika is niet nieuw, maar heeft de laatste tien jaar wel een enorme boost gekend. Alles laat vermoeden dat die aanwezigheid de komende jaren nog flink zal toenemen. Het is nog te vroeg om opzienbarende of definitieve conclusies te trekken over die recente periode, maar toch lijkt zich al een aantal kenmerken af te tekenen.

Een eerste kenmerk is het pragmatisme. De Chinese aanwezigheid in het buitenland is berekend en zakelijk. Er spelen maar weinig politieke of ideologische motieven of pogingen om de wereldorde te veranderen, zoals in de beginjaren van de Volksrepubliek. Er is ook geen sprake van altruïsme zoals bijvoorbeeld bij de Cubaanse medische missies in meer dan tachtig landen. Het gaat in de eerste plaats om eigenbelang, meer bepaald om het voorzien van de urgente behoefte aan grondstoffen, energie en afzetmarkten. Latijns-Amerika is daarvoor een geschikte kandidaat, noch min, noch meer. Dat China en passant landen kan overhalen om Taiwan niet langer te erkennen, is meegenomen, maar zeker niet de hoofdbekommernis. Elf van de 24 landen die Taiwan nog erkennen, liggen in Latijns-Amerika. Dat zegt iets over de invloed van de VS in de regio. Het zijn landen met een relatief kleine economie en weinig strategische grondstoffen. Een deel van die landen heeft een vrijhandelsakkoord met de VS en het zijn uitgerekend ook meestal landen die het meest worden getroffen door de stijgende uitvoer van China naar de VS. Een snelle diplomatieke erkenning van de

Volksrepubliek is dan ook weinig waarschijnlijk. De laatste tien jaar heeft enkel Costa Rica die stap gezet.

Een tweede kenmerk is de behandeling op voet van gelijkheid. Zowel China als de landen van Latijns-Amerika hebben een gemeenschappelijke ervaring van armoede, buitenlandse overheersing en strijd voor onafhankelijkheid. Daardoor stelt China zich anders op dan (historisch gezien) de landen van het Westen. De Chinese investeringen zijn meer gericht op de uitbouw van de broodnodige infrastructuur en op sociale ontwikkeling. Ook is China meer dan het Westen bereid om zijn technologie en knowhow te delen met de landen van Latijns-Amerika. Getuige daarvan de samenwerkingsverbanden op het terrein van de ruimtevaart, de nucleaire industrie en biotechnologie (zie hierboven).

Een ander aspect van dat gemeenschappelijk verleden is het belang dat gehecht wordt aan soevereiniteit. Soevereiniteit is voor China een onaantastbaar principe en dat betekent niet-inmenging in andermans zaken. Bij het verlenen van kredieten, het kwijtschelden van schulden, het aangaan van grote investeringen of het sluiten van handelscontracten legt China geen voorwaarden op zoals het Westen dat pleegt te doen. China kan zich dat trouwens niet veroorloven. De VS en Europa hebben zich door hun lange aanwezigheid en dominantie in het verleden stevig kunnen nestelen in de Latijns-Amerikaanse economie. Om als nieuwkomer kans te maken, kan China niet anders dan interessantere voorwaarden aanbieden dan zijn westerse collega's.

Een nieuwe politieke en militaire overheersing van de regio zoals de VS die de afgelopen twee eeuwen ten toon heeft gespreid, is weinig denkbaar. Washington slaagde erin zijn hegemonie te vestigen aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, precies omdat het kon opereren in een machtsvacuüm. Dat vacuüm is ondertussen opgevuld en de assertiviteit van de Latijns-Amerikaanse volkeren is daarbij ook flink toegenomen.

Een derde kenmerk is behoedzaamheid, of zoals de Chinezen het zelf uitdrukken: 'de stenen aftastend de rivier oversteken - *Mozhe Shitou Guo He*'. Beijing hoedt zich ervoor om de partnerlanden tegen de haren in te strijken. De grote lijnen van de Chinese economische aanwezigheid op het continent worden bijna altijd bilateraal overlegd op het hoogste niveau en vastgelegd in samenwerkingsakkoorden, die doorgaans voordelen opleveren voor beide partners. De Chinezen gaan ook stap voor stap te werk. Geen *big bang* of groot Marshallplan. Net als in eigen land testen ze ook buitenshuis een nieuw economisch project eerst uit op kleine schaal en evalueren ze het daarna. Zo nodig sturen ze bij of doeken ze de zaak zelfs op. Bij succes wordt het project uitgebreid.

Een laatste kenmerk is planning. Chinese bedrijven werken binnen een heel andere logica dan hun westerse collega's, zowel in eigen land als in het buitenland. Een westers bedrijf dat zaken doet, gaat voor zijn eigen winst, tracht zijn concurrenten voor te zijn en opereert dus meestal op zijn eentje. Het is met andere woorden ieder voor zich. De Chinese aanwezigheid in het buitenland kadert daarentegen in een totaalstrategie van het land en wordt voor het grootste deel gestuurd vanuit de overheid. In functie van de nationale prioriteiten wordt een langetermijnvisie opgesteld en worden op regeeringsniveau bilaterale akkoorden afgesloten. Het is binnen dit raamwerk dat de individuele Chinese bedrijven – overigens vaak overheidsbedrijven – zaken doen met Latijns-Amerika. Dat wil niet zeggen dat er geen concurrentie mogelijk is tussen Chinese bedrijven, maar die concurrentie is er binnen de krijtlijnen van de vooropgestelde prioriteiten.

Die logica biedt twee belangrijke voordelen. Ten eerste is er het schaalvoordeel. Grootchalige projecten die veel kapitaal en een gespecialiseerde technologie vergen, zijn voor veel individuele westerse bedrijven te hoog gegrepen. Dat is onder meer het geval voor grote infrastructuurprojecten. Door de collectieve en gestuurde aanpak van China is het gemakkelijker mogelijk om deze handicap te overwinnen. Ten tweede bestaat voor de Chinese bedrijven niet de noodzaak om op korte termijn winst te maken. De Chinese overheid heeft veel meer geduld dan de westerse aandeelhouders. Dat biedt China een heel belangrijk concurrentievoordeel voor veelbelovende projecten die enkel rendabel zijn op langere termijn. Bovendien speelt niet alleen de rendabiliteit een rol. Voor het bereiken van strategische doelen, zoals de levering van levensnoodzakelijke grondstoffen op langere termijn verzekeren, heeft de Chinese overheid heel wat cash over.

De impact van de Chinese aanwezigheid

Latijns-Amerika is economisch verre van homogeen. De mate waarin de Chinese handel en investeringen op de verschillende landen inwerken, hangt af van hun economisch profiel. Landen die het meest complementair zijn, zoals Peru en Chili, doen schitterende zaken. Landen die het vooral moeten hebben van laaggeschoolde industriële productie, voornamelijk textiel, zoals Mexico en Costa Rica, krijgen dan weer klappen. De landen van Centraal-Amerika zijn voor hun uitvoer tot meer dan 90 procent afhankelijk van de VS. Voordat NAFTA, de Noord-Amerikaanse handelsovereenkomst tussen de VS en Mexico, in voege trad in 1994, had het Chinese textiel een dominante positie in de VS. Nadien werd China voorbijgestoken door Mexico en kregen ook andere landen uit de regio een sterkere positie. Na de toetreding van China tot de Wereldhandelsorganisatie in 2001 en na afschaffing van de quota onder het Multivezelakkoord in 2005, kreeg China opnieuw meer toegang tot de Noord-Amerikaanse markt, met nadelige gevolgen voor Mexico en Centraal-Amerika. Voor landen als Brazilië en Argentinië is het plaatje verdeeld: grote winsten voor de export en verlies in een aantal industriële sectoren.

Maar globaal genomen verschillen de export van China en die van Latijns-Amerika sterk van elkaar, waardoor ze weinig in elkaars vaarwater zitten. Voor de Noord-Amerikaanse markt heeft de regio bovendien een transportvoordeel tegenover Azië door de kortere afstand tot de VS. Latijns-Amerika verliest veeleer terrein op de wereldmarkt door de gebrekkige lokale organisatie en aanpak (aanbod) dan door een kleinere vraag omwille van concurrentie.

De groeiende vraag naar grondstoffen van de voorbij jaren, vooral vanuit Azië, heeft zowel het exportvolume als de prijzen sterk doen toenemen. Omgekeerd kon Latijns-Amerika genieten van goedkopere invoer uit Azië. Voor een meerderheid van Latijns-Amerikaanse landen is dit bijzonder voordelig gebleken, want het bezorgde hun een fel gegeerd handelsoverschot, vooral dan met China. Veel waarnemers wijten de recente welvaart van de regio dan ook aan de toenemende handel met China. Volgens de Economische Commissie voor Latijns-Amerika en de Caraïben van de VN (Cepal) zullen de landen van Latijns-Amerika vooral dankzij de handel met China uit de financiële en economische crisis raken.

Handel is dus een belangrijke troef en daarom kunnen de geplande grote infrastructuurwerken op termijn een heel grote impact hebben. Als alles volgens plan verloopt, zullen de nieuwe verbindingswegen en havens de oriëntatie van de productie

en handel van de regio ingrijpend wijzigen. De verbindingssassen dwars door het continent zullen de economische integratie een heel sterke impuls geven. In zekere zin zijn ze de voorwaarde voor een duurzame economische integratie. Ten tweede zijn die infrastructuurwerken heel belangrijk voor een betere positie op de wereldmarkt. Heel wat steden aan de westkust zouden kunnen uitgroeien tot belangrijke commerciële centra voor de handel met het Verre Oosten en hubs voor Aziatische bedrijven die zaken willen doen in Latijns-Amerika en eventueel ook in Noord-Amerika.

De ontsluiting naar Azië zal in elk geval de eenzijdige commerciële afhankelijkheid van de VS ongedaan maken en kan een belangrijke katalysator zijn voor de economische expansie van de regio. De nadruk ligt hier wel op *kan*. Want om echt mee te profiteren van de economische dynamiek van Azië, zal er nog wel meer moeten gebeuren. Om zijn positie op de wereldmarkt te verbeteren, heeft Latijns-Amerika een ernstig industriebeleid nodig, anders zal het net als Afrika vooral blijven steken in de rol van grondstoffenexporteur. Dat veronderstelt dat Latijns-Amerika voor de levering van hoogtechnologische producten en diensten niet langer afhankelijk is van buitenlandse bedrijven, maar dat de nationale industrieën daartoe in staat zijn. Op dat vlak is er nog een lange weg af te leggen. Met de komst van meer linkse, nationalistische regeringen en de toenemende regionale samenwerking zijn de politieke voorwaarden daarvoor wel beter vervuld dan in het verleden.

Geopolitieke en ideologische impact van de Chinese aanwezigheid

De Chinese aanwezigheid in Latijns-Amerika is hoofdzakelijk economisch van aard, maar heeft ook een geopolitieke en ideologische impact. De groeiende economische samenwerking gaat gepaard met een diplomatieke toenadering. In landen als Brazilië, Venezuela en Cuba kunnen we zelfs spreken van een alliantie in spe. De aanwezigheid van China in een aantal belangrijke regionale organen – zij het als waarnemer – heeft een heel krachtige symbolische betekenis. Door die toenadering kunnen de Latijns-Amerikaanse landen zich assertiever opstellen tegenover de VS en verwerven ze meer invloed bij internationale onderhandelingen.

De ideologische uitstraling is minstens zo belangrijk. Een essentieel onderdeel van de hegemonie van de VS bestond in het geloof in de superioriteit van het eigen kapitalistische model. Na de val van de Berlijnse Muur werd het einde van de geschiedenis afgekondigd. Voor de linkerzijde van Latijns-Amerika was het een dreun van jewelste. Maar ongeveer tien jaar later, met de komst en opkomst van China, lijkt de geschiedenis pas begonnen en heeft het Angelsaksische kapitalistische model een flinke knauw gekregen. De financiële crisis heeft dat alleen maar versterkt. Het dogma dat er maar één weg naar ontwikkeling is, die van het Angelsaksische kapitalisme, is hoe dan ook van tafel geveegd. China, en eerder ook al de EU, hebben bewezen dat dit dogma niet klopt. De Britse Chinakenner Mark Leonard voegt er nog het volgende aan toe: “China is een model voor de rest van de wereld. De duizelingwekkende groeicijfers van dit land zonder burgerlijke democratie vormen de grootste ideologische uitdaging voor het Westen sinds het einde van de Koude Oorlog.” De progressieve regeringsleiders op het continent hebben zeker kunnen profiteren van deze gunstige ideologische conjunctuur.

Het Chinese model kan op verschillende punten aantrekkelijk zijn voor Latijns-Amerika. In de eerste plaats wordt de economie in grote mate aangestuurd door de politieke overheid: de sleutelsectoren zijn in handen van de staat, de regering

controleert en stuurt de centrale bank en het monetair beleid, de hoofdorïentaties van de economie (hoeveel er in welke sectoren wordt geïnvesteerd) worden vastgelegd in een meerjarenplan. Ten tweede gaan er veel middelen naar infrastructuur, ten derde is de scholingsgraad relatief hoog en ten slotte zijn er sterke banden met andere landen uit het Zuiden om elkaars ontwikkeling te versterken.

En de Verenigde Staten?

Anno 2010 zwaait de VS nog altijd op zowat alle vlakken de scepter in Latijns-Amerika. Op dit moment is de handel van de VS met de regio vijfmaal zo groot als die van China en de buitenlandse investeringen liggen zelfs twintig keer zo hoog. Maar de Noord-Amerikanen verliezen snel terrein. De economische motor sputtert en er is sinds 2008 een schaarste aan krediet. De VS is er ook niet in geslaagd om de droom van één grote vrijhandelzone te realiseren. Het project van de FTAA (een vrijhandelszone voor Noord- en Latijns-Amerika samen) werd in 2005 begraven. China heeft daarentegen economisch gezien de wind in de zeilen en heeft een overvloed aan kredieten. Als gevolg daarvan verwerven de Chinezen een toenemend aandeel van de Latijns-Amerikaanse markt. Tegen het huidige groeiritme zou China tegen 2025 de belangrijkste investeerder op het continent zijn en op het vlak van buitenlandse handel zou het al enkele jaren eerder de nummer één kunnen worden.

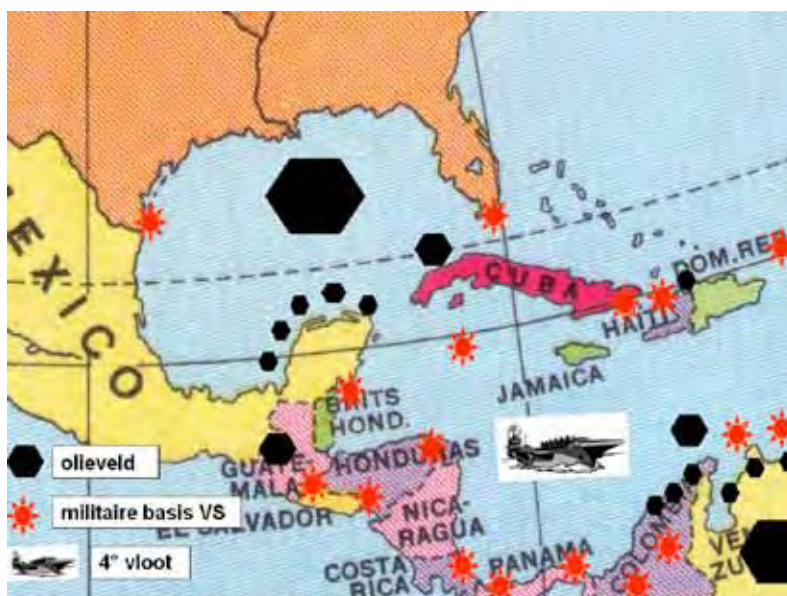
De verminderde economische aanwezigheid van de VS vertaalt zich vreemd genoeg in een toenemende militaire bedrijvigheid in de regio. Meestal wordt aangenomen dat het Witte Huis zijn traditionele achtertuin na de aanslagen van 11 september 2001 zou hebben verwaarloosd. Maar dat klopt niet. Zo is het aantal Latijns-Amerikaanse militairen die training ontvangen in de VS toegenomen en bezochten meer Noord-Amerikaanse topmilitairen Latijns-Amerika. Na 11 september werd het grote Caraïbische bekken (de Caraïbische eilanden, Mexico, Panama en Centraal-Amerika) onderdeel van het 'nationale' defensiegebied. Tussen 2000 en 2006 ontving Colombia ongeveer vijf miljard dollar militaire hulp. Het land kwam daarmee op de vijfde plaats na Irak, Afghanistan, Israël en Egypte. Ook het aantal militaire bases werd uitgebreid en in 2008 is de Vierde Vloot na zestig jaar opnieuw operationeel gemaakt. De CIA was ook rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken bij de staatsgrepen in Venezuela (2002) en Honduras (2009). Het lijkt erop dat het Witte Huis zijn verloren economische en politieke invloed wil compenseren met militaire macht.

Dan Burton, een invloedrijk congreslid en medeauteur van de embargowet tegen Cuba, vindt er alvast geen doekjes om: "Het is uitermate belangrijk dat wij een potentiële vijand van de Verenigde Staten niet laten uitgroeien tot een dominante kracht in dit deel van de wereld (...) Ik denk dat we op onze hoede moeten zijn en de opkomst van de Chinese macht moeten bekijken als iets wat we moeten compenseren en inperken. Misschien moeten we zelfs zo ver gaan dat we de acties van China in Latijns-Amerika zien als de komst van een dominante kracht in ons halfmond. Ik denk dat de toenemende economische, politieke en militaire invloed van China op het westelijk halfmond de komende jaren een serieuze uitdaging vormt voor de Verenigde Staten."

Het meest zorgwekkende element in het hele verhaal is de energiebevoorrading. De volgende cijfers maken dat snel duidelijk. China telt 21 procent van de wereldbevolking en verbruikt 6 procent van de petroleum. In de VS staat die verhouding op zijn kop: respectievelijk 6 procent van de wereldbevolking en 25 procent van het verbruik, of 15

maal zoveel per inwoner. Als een Chinees of een Indiër nog maar een vijfde zou verbruiken van een Noord-Amerikaan, zou er een kwart meer petroleum moeten ontgonnen worden. Als de Chinezen zich beperken tot een derde van het verbruik van een Amerikaan – wat op termijn te verwachten is – dan is de helft meer olie nodig dan we vandaag wereldwijd bovenhalen. Op dit moment is er absoluut geen zekerheid dat het mogelijk is om de capaciteit op middellange termijn met de helft te vermeerderen. Op korte termijn is er weinig mogelijkheid om de wereldproductie te verhogen. Daarbovenop komt het risico van mogelijke prijsverhogingen. Geen wonder dus dat Washington met grote zenuwachtigheid reageert op de plannen van de Venezolaanse president Chávez om zijn olie-export naar de VS te verminderen en die export te verschuiven in de richting van China. (Venezuela voerde in 2008 63 procent van zijn olie uit naar de VS – goed voor 9 procent van de totale olie-invoer van de VS). In dat verband worden de inspanningen van Hugo Chávez om een Caraïbische oliealliantie tot stand te brengen met argusogen gevolgd. Washinton zou elke aanwijzing dat China een overeenkomst zou sluiten met een toekomstig Latijns-Amerikaans oliekartel ervaren als een directe bedreiging.

Hoe dit olieverhaal zal aflopen, is natuurlijk onmogelijk te voorspellen, maar in elk geval bevat het voldoende mogelijkheden voor serieuze spanningen die eventueel tot heuse conflicten kunnen leiden.

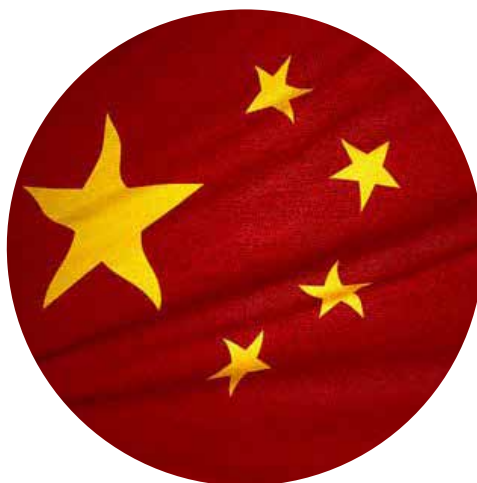
Enkele conclusies

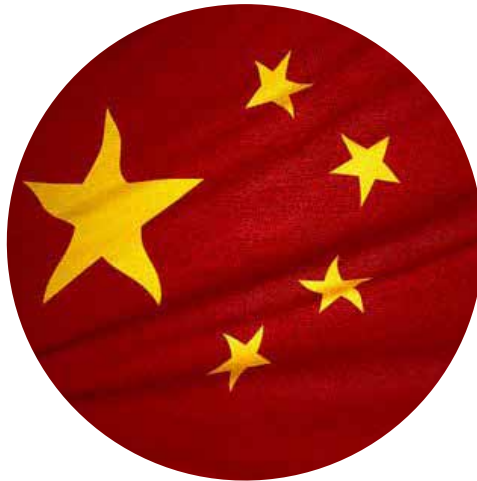
We begonnen dit deel met drie vragen. Op basis van wat we hierboven hebben beschreven, proberen we nu antwoorden te formuleren. De eerste vraag was of de komst van China al dan niet gunstig is voor de soevereiniteit en het integratieproces van Latijns-Amerika. Het antwoord is positief. De toenemende economische aanwezigheid van China biedt heel wat interessante mogelijkheden en kansen: samenwerking op technologisch vlak, diversifiëring van de handel, nieuwe kredietlijnen. Daardoor wordt de afhankelijkheid van de VS en het IMF kleiner. De

geplande grote infrastructuurwerken kunnen de basis leggen voor een duurzame economische integratie. De toegenomen handel met China en de Chinese investeringen hebben globaal gesproken meer welvaart gebracht na twintig jaar gesukkel en vormen onrechtstreeks een steun voor de regeringsleiders die een progressieve en meer onafhankelijke koers tegenover Washington willen varen. De Latijns-Amerikaanse leiders hebben daardoor ook een sterkere positie verworven om de FTAA af te wijzen. De toegenomen economische aanwezigheid van China biedt ook een kans voor verdere economische ontwikkeling, echter op één belangrijke voorwaarde, namelijk dat Latijns-Amerika daar een adequaat industriebeleid aan koppelt. Indien dat niet gebeurt, dreigt eventueel een nieuwe economische afhankelijkheid, deze keer van China. Ten slotte is er ook nog het ideologische steuntje in de rug. De Washington-consensus maakt plaats voor nieuwe maatschappelijke projecten en een diversiteit aan ontwikkelingsbenaderingen. Daarbij kan het Chinese project een inspiratiebron zijn.

De tweede vraag was of we hier te maken hebben met een nieuw model van internationale relaties. Ook hier is het antwoord bevestigend. Het is ook niet zo verwonderlijk dat de regio die nastreeft, want ze heeft het een en ander meegemaakt. Sommigen vinden dat Latijns-Amerika in zijn economische relaties met China nog te veel in de rol van grondstoffenexporteur wordt gehouden. En dat is inderdaad een minpunt, maar in elk geval maken de verpletterende dominante verhoudingen van weleer plaats voor relaties op basis van meer gelijkwaardigheid en respect. En dat is een hele verademing. Er worden geen economische of politieke voorwaarden meer opgelegd, ook niet bij de kwijtschelding van schulden. Er wordt ook gemakkelijk technologie uitgewisseld.

De derde vraag was of de VS dit alles zal laten begaan. Die vraag is moeilijker te beantwoorden. De Verenigde Staten zijn een grootmacht in neergang en het is inderdaad de vraag of zij dit zonder slag of stoot zullen ondergaan en aanvaarden. Vooral de energieverlaging kan de zaken op de spits drijven. We stellen vast dat Washington het laatste decennium zijn militaire aanwezigheid in de regio veeleer heeft opgevoerd dan afgebouwd. Dat is geen goed teken. Fidel Castro zei ooit dat “elke leidende klasse van zichzelf denkt dat ze onoverwinnelijk is tot de geschiedenis het anders leert.” We hopen dat hij zich vergist.

Enkele bronnen

Voor 'China brengt leven in de Afrikaanse brouwerij' baseerden we ons op onze eigen ervaringen, en de literatuur van Deborah Brautigams boek *The Dragon's gift* (Oxford, University Press, 2009). Brautigam, professor aan de *American University* in Washington, bezocht al in de jaren 1980 Chinese projecten in Afrika en bleef die volgen door de decennia heen. Ze spreekt Chinees en werkte in Afrika en China en daardoor is ze in staat de samenwerking te bekijken door de ogen van zowel de Afrikanen als de Chinezen. Dat is een enorm voordeel als je een en ander wil begrijpen. Iets minder sterk, maar eveneens overtuigend is het boek *China in Africa* van de Britse onderzoeker Chris Alden, lector aan de afdeling Internationale Relaties van de *London School of Economics*.

Voor 'China in Latijns-Amerika' baseerden we ons op een uitgebreide lijst van bronnen. Die is op verzoek beschikbaar via marc.vandepitte@telenet.be. Enkele van de beste zijn:

CEPAL, *La República Popular China y América Latina y el Caribe: hacia una relación estratégica*, Santiago de Chile 2010

EISENMAN J., HEGINBOTHAM E. & MITCHELL D. (ed.), *China and the Developing World. Beijings Strategy for the Twenty-first Century?* New York 2007

EVAN ELLIS R., *China in Latin America. The Whats & Weresores*, Londen 2009

JACQUES M., *When China Rules the World. The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*, Londen 2009;

KYNGE J., *China zet de wereld op z'n kop*, Tielt 2006;

MAHBUBANI K., *De eeuw van Azië. Een onafwendbare mondiale machtsverschuiving*, Amsterdam 2008